

MEENUTADES ANNE VALMAST

28. X 1941 – 25. VII 2017

Mäletan Annet ajast, mil ta asus amettesse Fr. R. Kreutzwaldi nimelise Riikliku Raamatukogu kultuuri- ja kunstiinfo osakonna juhatajana ning seejärel teenindusdirektorina (aastatel 1979–1989). Ta erines toona kohatud keskmistest ja kõrgematest ülemustest selle poolest, et temaga julges igaüks alati ja igal sammul sundimatult suhelda ja vestelda. Kui ikka rearaamatukoguhoidja soovis midagi arutada, võis Anne Valmase töökabineti uksele julgel meelel koputada ja seejärel oma isiklikud mõtted või mured rahulikult ette kanda. Ka koridoris kohtudes ei muutunud ta suuremaks ega tähtsamaks, vaid alustas sageli ise vestlust, uurides: kuidas läheb, kas töö meeldib? See viimane küsimus hämmastas mind tookord tõsiselt. Meid ühendavaks teemaks kujunes päris ruttu kirjandus, nii et vahel küsisin temalt isegi ühe või teise raamatu kohta arvamust. Mingil põhjusel liikus me jutt kord Karl Ristikivi romaanile „Hingede

öö”, mis ei asunud, vähemalt meie raamatukogus, keelatud kirjanduse hulgas, aga ega raamatut fondist eriti sageli ka ei tellitud. Küllap ei osatud otsida. Nii jõudsimegi ootamatult pagulaskirjanduseni, teemani, mis kujunes juba taasiseisvumisaastatel tema elutööks. Anne teadis muidugi palju Kalju Lepikust (hõimlus) ja Bernard Kangrostki. Mina olin küll nendest nimedest kuulnud, midagi isegi lugenud, aga alles Anne siiral soovitusel võtsin kätte raamatukese „Sina oled kuusik ja mina lepik”, mis oli avaldatud Eestis juba 1965. aastal.

Kui vaadelda Anne Valmase kirjutiste umbes kahekümneleheküljelist bibliograafiat, siis suur osa tema vaimsest tööst on pühendatud pagulas-kirjandusele, täpsemalt väliseesti kirjas-tustegevusele. Rõhutan, et Anne oli üks põhjalikumaid selle valdkonna tundjaid, kelle teadmised aitasid suurema vaevata ühe või teise teose trükiandmed üles leida, seda juba praeguses Tallinna Ülikooli Akadeemilise Raamatukogu väliseesti kirjanduse keskuses. Kui palju teemast põhjalikumalt huvitatuid tema abi vajas, on teadmata, et küllap neid tõsisemaid uurijaid oli kümneid või rohkemgi. Igatahes 2008. aastal ilmunud koguteose „Eesti kirjandus paguluses” autorid pöördusid kindlasti tema poole. Anne kirjutatud on sama väljaande peatükk „Tõlked ja võõrkeeltes kirjutatud teosed” koos bibliograafiaga. Ise võin aga tänulikult lisada, et nii mõnegi väliseesti kirjanduse ilmunist puudutava põneva üksikasja, vahel ka inimliku lookese ühest või teisest autorist kuulsin just temalt. Kas Anne kodus leidis juba 1970. aastatel Orto või Eesti Kirjanike Kooperatiivi kirjatuse väljaandeid, ma ei tea, sest sellest me ei rääkinud. Lisan, et Orto väljaandeid, mis lubatud, riiklikus raamatukogus siiski leidis, need olid enamasti tõlked teistest keeltest.

2003. aastal ilmus Anne Valmase

doktoritöö „Eestlaste kirjastustegevus 1944–2000” 1. ja 2. osa, mis on kättesaadavad ka võrguväljaandena. Tänavu lisandusid „Eesti retrospektiivse rahvusbibliograafia” kaks köidet „Eesti raamat välismaal 1944–2010”. Oma artiklid väliseesti kultuuri kogus ta kokku kolme kogumikku: „Kodutanumast kaugele” (1994), „Raamatumõtted” (2006) ja „Pagulaskultuuri jälgedel” (2017). Lisaks tutvustavad järelsõnad teoste kordustrükkidele Eestis: Arved Viirlaiu „Mürgitud” (1990), Elin Toona „Kaleviküla viimne tütar” (1992), Gert Helbemäe „Õekesed” (1994), Valve Saretoki „Väike süda” (2013), Arno Raagi „Mässu vaim” (2014). Anne Valmase lühitutvustusi on avaldanud ka Looming, nt Ain Kalmusest, Arved Viirlaiust, Arvo Mägist, Elin Toonast. Keelest ja Kirjandusest leiab artiklid „Edukas ja kõmuline „Orto”” (1993, nr 9), „Eestlaste kirjajärgi Ameerika Ühendriikides” (2003, nr 5) jm. Tema suuremaid töid ja tegemisi on tutvustatud väliseesti ajakirjanduses.

Anne Valmas on koostanud rohkesti personaalbibliograafiaid: Kalju Lepikust (1990 ja 2000), August Mälgust (1991), koos Vallo Keldriga Karl Ristikivist (1992), Marie Underist (1994), Hellar Grabbist (2013), koos Valve Jürissoniga Mart Saarest (1982). Seejuures ka kogumikud „Eesti teadlased paguluses” (2009) ning „Eesti teadlased ja insenerid välismaal” (2011), samuti

nimestiku „Väliseestlaste mälestuste- raamatud” (2008). Nende väärtus peaks aastatega aina kasvama. Tema toimetatud kirjanduse nimestikke ei jõua üles lugedagi. 1980. aastate lõpus ja 1990. aastate algul, mil valitses tohutu huvi pagulasautorite vastu, oli Anne küllalt sage loengutel esineja. Põhjalikumalt on ta uurinud kirjandus- ja kultuurielu Saksamaal Geislingenis. Tükk aega muretses ta ka Hugo Salasoo Eesti Arhiivi pärast Austraalias, nii et lendas ise kohale. Kohtumine Torontos elanud nimeka raamatukogutegelase ja bibliograafi Richard Antikuga väärrib samuti märkimist.

Ajal, mil väliseesti kultuuri ja kirjandusega veel hoogsalt ja avalikult tegelda ei tohtinud, pühendus ta raamatukogutööle. Tavaliselt raamatukoguhoidjate tagasihoidlikku tegevust ei märgata, Anne püüdis aga seda alati võimalusel esile tõsta. Ta ei keskendunud vaid suurematele, st teadusraamatukogudele, vaid jälgis ka rahvaraamatukogude käekäiku. Aastatel 1994–1998 juhtis ta taasasutatud Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu, valutades südant raamatukoguhoidjate prestiiži ja nende väikse töötasu pärast.

Olgem tänulikud, et Anne Valmas jõudis nõnda palju üle aastate kestvat eesti kultuuri heaks teha.

MAIRE LIIVAMETS